

Monika Váľková Maciejewska*

 <https://orcid.org/0000-0002-5267-4846>

BRAMY PRZYSZŁOŚCI U VERNE'A. ROZWIJANIE UMIEJĘTNOŚCI OPISU PRZEDMIOTU

Słowa kluczowe: język polski jako obcy, glottodydaktyka polonistyczna, opis, kształcenie umiejętności pisania

Streszczenie. Celem ogólnym artykułu jest opisanie sposobu na kształtowanie kompetencji tekstotwórczej u cudzoziemców uczących się języka polskiego, szczegółowym zaś przedstawienie strategii tworzenia jednej z form wypowiedzi pisemnej jaką jest opis (moją szczególną uwagę skupi przedmiot), na przykładzie tekstu literackiego *Paryż XX wieku* autorstwa Juliusza Verne'a. Studium zbudowano z trzech części: pierwsza zajmuje się teorią struktury opisu, druga umieszcza formę tę w przestrzeni glottodydaktyki polonistycznej, trzecia zaś, w postaci aneksu z propozycją ćwiczeń, przedstawia konkretne sposoby na kształtowanie umiejętności opisywania rzeczywistości u słuchaczy kursu języka polskiego jako obcego (poziom B2).

Umiejętność pisania dłuższych tekstów jest sprawnością dość trudną do wykształcenia już w języku rodzimym, nie wspominając o obcym. Świadczą o tym różnorakie badania i ankiety przeprowadzone wśród uczniów, z których wynika, że absolwenci szkół umiejętność tę posiadają tylko w niskim stopniu¹ (Guzy, Nieszporek-Szamburska 2016) i to zarówno ci ze szkoły podstawowej, jak i z gimnazjów (ówczesnych), liceów i szkół technicznych. Z wiekiem natomiast znacznie

*monval@amu.edu.pl, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców, Collegium Maius, ul. Fredry 10, p. 13, 61-701 Poznań.

¹ Za Anna Guzy, Bernadeta Nieszporek-Szamburska, *Uczniowskie zmagania ze słowem. O pisaniu dłuższej formy wypowiedzi na różnych poziomach nauczania*. Panie cytują badania przeprowadzone przez Hannę Wiśniewską, z których wynika, że 60 % uczniów kończących licea otrzymuje z prac pisemnych oceny od dostatecznej do niedostatecznej, kończący technika takie oceny otrzymują aż w 80%, a szkoły zawodowe w 77%.

się daną zdolność traci (Guzy, Nieszporek-Szamburska 2016). Umiejętność tworzenia różnych dłuższych tekstów sprawia trudności z kilku powodów:

1. słabej motywacji do tego typu czynności;
2. zanurzenia w cyberprzestrzeni i przestrzeni medialnej (obrazkowej), niewymagającej aktywności tekstowej;
3. małej użyteczności (najczęściej) takich tekstów²;
4. niskiej atrakcyjności proponowanych tematów.

Nawet jeżeli zdarzy się, że temat zaciekawi, to umiejętność pisarska wymaga od piszącego przełożenia myśli na znormalizowany tekst, który powinien się rządzić restrykcyjnymi prawami: cechować się adekwatnością sytuacyjną i komunikacyjną, skierowaniem do adresata, poprawnością językową, w końcu zaś regułami ortograficznymi i interpunkcyjnymi. Nie są to wszystkie operacje, które, przekładając myśl na papier, powinien zastosować piszący. Powinien on na początku posiadać „umiejętność selekcjonowania, waloryzowania, hierarchizowania, kondensowania, ale i rozbudowywania informacji, wyprowadzania wniosków i uogólnień”³ (Guzy, Nieszporek-Szamburska 2016). I to wszystko, jak nietrudno się domyślić, powoduje, że umiejętność tworzenia wypowiedzi jest trudna w uczeniu się, bo nie dość, że procesów decyzyjnych jest dużo i są one różnej wagi, to jeszcze trzeba je zintegrować w czasie (Dakowska 2001). A, jak dodaje Magdalena Jochimczyk, napisać trzeba „nie dość, że dobrze, to jeszcze szybko!” (Jochimczyk 2016).

Mnogość operacji zapewne odstręcza, ale aby nauczyć się dobrze pisać, trzeba przewyciężyć trudności. Pomocna okazuje się sfera Internetu, gdzie dłuższe formy pisarskie pojawiają się niejako naturalnie (blogi, dyskusje na forach, komentarze), jak również teksty literackie, które w atrakcyjny sposób motywują do tworzenia określonego typu prac pisemnych. Jedno jest pewne: nie ćwicząc systematycznie, nie osiągniemy sprawności w tworzeniu tekstów, które oceniane są na różnego rodzaju egzaminach (np. certyfikaty języka polskiego jako obcego, egzamin dojrzałości). Dobrze, by praca nad kształceniem tej umiejętności była przemyślana i atrakcyjna.

Celem ogólnym artykułu jest opisanie sposobu na kształtowanie kompetencji tekstotwórczej u cudzoziemców uczących się języka polskiego. Szczegółowym zaś przedstawienie strategii tworzenia jednej z form wypowiedzi pisemnej jaką jest opis (moją szczególną uwagę skupi przedmiot) na przykładzie tekstu literackiego odpowiadającemu stopniem trudności poziomowi B2.

² Dzisiaj dłuższa forma wypowiedzi znajduje zastosowanie w poczcie elektronicznej, wiadomościach tekstowych, blogach czy mediach społecznościowych.

³ Za Anna Guzy, Bernadeta Nieszporek-Szamburska, *Uczniowskie zmagania ze słowem. O pisaniu dłuższej formy wypowiedzi na różnych poziomach nauczania*. Panie cytują J. Kłakównę „Sztuka pisania. Ćwiczenia redakcyjne dla klas IV–VI. Metodyczny podręcznik nauczyciela, Kraków 1993, s. 33.

1. OPIS JAKO FORMA WYPOWIEDZI

Anna Dunin-Dudkowska w artykule *Wokół aktów i gatunków mowy* zauważa, że w glottodydaktyce polonistycznej termin „gatunek” zastąpiło określenie „formy wypowiedzi”, co przywołuje na myśl wygląd, znaczenie, pewien wzór – wzorzec. Dudkowska zaznacza, że choć nazwa jest niekonkretna, to przyjęła się w publikacjach dydaktycznych na oznaczenie formy gatunkowej. I tak, w *Programach nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2* (2011 i 2016) znajdziemy katalog form wypowiedzi, które powinny być opanowane na konkretnym poziomie zaawansowania językowego (Dunin-Dudkowska wylicza ich w sumie 64). Opis, będący w centrum naszego zainteresowania, pojawia się już w odniesieniu do poziomu A1 (opis osoby/miejsca), choć z adnotacją, że dane ćwiczenie należy wykonać przy pomocy techniki pisania sterowanego⁴. Podobnie rzecz się ma w przypadku kształtowania umiejętności pisania na poziomie A2. Dopiero na wyższych poziomach zaawansowania językowego – B1 – pojawia się forma: opis przedmiotu (przy wykorzystaniu techniki pisania sterowanego i wolnego), na kolejnych poziomach wachlarz opisu rozszerzono o opis krajobrazu i miejsca.

Wymagania te, i nie chodzi tylko o opis, pokrywają się z *Podstawą programową* przyjętą w polskich szkołach. W rozdziale II pt. *Kształcenie językowe* czytamy, że uczeń „poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki, rozumie ich rolę w opisie świata oraz używa we właściwych kontekstach” (*Podstawa*, cyt. 29.02.2020). Pośród zawartych w dokumencie obowiązkowych form wypowiedzi w klasach IV–VI znalazły się opis i opis przeżyć wewnętrznych. W klasach VI–VIII wymaga się dodatkowo umiejętności tworzenia opisu sytuacji i przeżyć, zróżnicowanego i bogatego opisu zwykłych przedmiotów lub dzieł sztuki.

Jak się zatem przygotować, by temu zadaniu sprostać? Czym jest opis i jak go zacząć tworzyć?

Opis to, jak podaje PWN, „wypowiedź lub tekst, w których są opisane jakieś osoby, przedmioty, zjawiska lub sytuacje; też: czynność opisywania czegoś” oraz „charakterystyka konkretnego przedmiotu (opis naukowy), zjawiska lub zdarzenia (fakt naukowy) bądź przez podanie takich jego własności (cech szczególnych), które określają go jako reprezentanta jakiejś klasy (gatunku) lub typu, bądź też przez podanie własności przysługujących mu swoiście, które wyodrębniają go spośród wszelkich innych przedmiotów i nadają mu piętno indywidualne (opis indywidualizujący)” lub „jedna z form przedstawiania świata (tzw. forma podawcza)

⁴ Pisanie sterowane „polega na komponowaniu danego materiału, pracy nad stylem (...) Nauczyciel pomaga zaplanować pracę, daje pisemne lub ustne wskazówki”. Pisanie wolne „implikuje samodzielność w pisaniu. Uczący się ma zazwyczaj podany tylko temat, a formę często wybiera sam; musi też bez pomocy uczącego rozwiązywać problemy gramatyczne i pracować nad stylem” [w:] Seretny A., Lipińska E., *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Universitas, Kraków 2005, s. 246.

w dziele literackim charakteryzująca się statycznością, np. omówienie cech przedmiotów”. Badaczami, którzy poświęcili się omówieniu struktury opisu jako takiego byli Philippe Hamon, Jean-Michel Adam i Andre Petitjean. Stwierdzili oni, że naczelny temat (temat nadrzędny) – tytuł opisu – rozwija się poprzez aspektualizację (wyliczenie cech lub części, które z kolei mogą podlegać dalszej aspektualizacji) i relacjonizację sytuacyjną (umieszczenie przedmiotu w przestrzeni i czasie) oraz upodabniającą (porównania, metafory, przeformułowania). Temat nadrzędny zatem podlega rozwinięciu za pomocą podtematów pozostających w relacji ze składnikami podstawowymi. Hamon określił także funkcje opisu w większej całości tekstowej. Są to odpowiednio:

- a) funkcja delimitująca (uwydatnienie struktury narracji);
- b) opóźniająca (opóźnienie dalszego ciągu narracji);
- c) dekoracyjna („efekt realności”);
- d) porządkująca (zapewnienie następstwa logicznego, czytelności i przewidywalności opowiadania);
- e) fokalizacyjna (dostarczająca informacji na temat obserwowanych postaci)” (Markiewicz 1995, s. 486).

Na gruncie polskim opis badali między innymi Henryk Markiewicz oraz Janusz Sławiński. Obaj zwracali uwagę przede wszystkim na funkcję opóźniającą opisu i jego „niezbędną szkodliwość”: opis zatrzymuje bowiem opowiadanie, a przedmiot czy rzeczywistość poddana temu działaniu ukazuje się oczom odbiorcy sukcesywnie, nie od razu⁵. W akapitach bardzo szczegółowych studiów poświęconych opisowi badacze podkreślają znaczenie bogactwa językowego au-

⁵ Markiewicz zgadza się z Hamonem, że „opis jest „miejszem, w którym następuje uporządkowanie, ale zarazem zatrzymanie i zanegowanie opowiadania. (...) Z jednej strony opis jest niezbędny, z drugiej – szkodliwy, bo zatrzymuje tok zdarzeń, a przy tym zniekształca swój przedmiot, bo to, co równoczesne, ukazuje sukcesywnie” (Markiewicz 1995, s. 486). Sławiński z kolei w obszernym studium poświęconemu opisowi (Sławiński 1981), a inspirowanemu również, jak sam badacz przyznaje, pracą P. Hamona, podziela ten pogląd, tłumacząc: „Elementy »nieużyteczne« reprezentują w sferze opowiadanego konkretną rzeczywistość zjawisk, wywołują »efekt realności«, przebijający się poprzez ład fabuły [opowiadania – MVM]. Najprawdziwiej realistyczne jest bowiem to, co nie daje się wytłumaczyć w systemie semantycznym opowieści, wyłamujące się z jej unormowanego toku i egzystujące poza uchwytymi przyporządkowaniami. Owe dysfunkcjonalne pierwiastki świata opowiadanego należą do domeny przedmiotowej »opisów«.” (Sławiński 1981, s. 121). I dalej: „Wypowiedź opisowa narasta skokowo: ciągłość ponadzdaniowego szeregu jest w niej ustawicznie zrywana”, ponieważ, jak rozumiem, zdania opisu są otwierane „twardo”, tzn. w części inicjalnej zawierają rzeczownik w funkcji podmiotu, i każde może eksplikować własną grupę podmiotu. Ponadto tutaj całośćka znaczeniowa „nie jest bezwzględnie zależna od ustalonego następstwa zdań” (Sławiński 1981, s. 126), ponieważ często ciąży ku enumeratio – wylczeniu. I tej przysługuje coś, co Hamon nazywa, a Sławiński przywołuje: „świadomością leksykograficzną” – opisy bowiem, czy to miejsca, czy przedmiotu, ustalają „rozległość i zróżnicowanie słownika, jakim dysponuje autor dzieła” (Sławiński 1981, s. 128). Jednym słowem „opis to przede wszystkim określona konfiguracja leksykalno-semantyczna”, „dynamika znaczeniowa opisu rodzi się przede wszystkim z relacji tego rodzaju, jakie występują w systemie słownikowym”.

tora tworzonego tekstu. Wybrane środki dzielą na 3 nierozłączne modele semantyczne, według których układają się konfiguracje leksykalne właściwe opisowi. Są to: a) model lokalizacyjny, który odsyła do przestrzeni, predykaty oznaczają umiejscowienie, kierunki, odległości; b) model logiczno-hierarchiczny opisujący relacje części/elementu do całości/zbioru, gdzie odtwarzane jest linearne następstwo elementów (taki opis właściwy jest m.in. odznaczającym się fachowością opisom realiów, tak jak w przywoływanym poniżej fragmencie opis techniczny); i c) model operacyjny, gdzie prowadzone są operacje na procesach poznawczych: na czynnościach obserwowania, relatywizowania rzeczywistości, czyli kategoryzowania i porównywania (Sławiński 1981, s. 129–130).

Powyższe modele szczegółowo charakteryzujące opis pokrywają się z konkretnymi wytycznymi co do przekazu pisemnego i ustnego zawartymi w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego*, gdzie od poziomu średniego ogólnego (B2) zwraca się uwagę przede wszystkim na precyzyjność komunikatu: „klarowność opisu” (ESOKJ 2003, s.101) ciekawą formę, brak powtórzeń, szczegółowość (CEFR 2020, s. 190).

Wzorzec gatunkowy⁶ (Dunin-Dudkowska 2018), który powinni przyswoić sobie nasi kursanci (przygotowujący się najczęściej do egzaminu certyfikatowego potwierdzającego znajomość języka polskiego jako obcego), mimo że bazuje na ukonkretnieniu, jest w pewnym stopniu jednak „nieprzewidywalny”. Kiedy posłużymy się standardami opisu właściwymi opowiadaniu okaże się, że opis jest „tak jakby opowiadaniem zepsutym” (Sławiński 1981, s. 128). Dlatego warto uświadamiać studentów, że w opisie ulegają niejako zdeformowaniu elementy spójnościowe opowiadania. Opis jest konkretny, nazewniczy i do tego bardzo czytelny, ale też bogaty i „kwiecisty”⁷: zawiera w sobie elementy tzw. wstrzymujące – opóźniające, elementy dekoracyjne – urealniające oraz porządkujące – zapewniające logiczną ciągłość.

Możemy się zastanowić, jakie środki językowe w tych funkcjach występują i jak są prezentowane w dostępnych glottodydaktycznych publikacjach dostosowanych do poziomu średnio zaawansowanego.

W podręczniku *Oswoić tekst. Podręcznik kompozycji i redakcji tekstów użytkowych dla poziomów B2 i C1* Andrzeja Ruszera z 2011 roku opisowi poświęcono dwa rozdziały. Jest to opis przedmiotu oraz wnętrza i relacji przestrzennych. Elementy istotne opisu przedmiotu, na które autor zwraca uwagę, to: nazwa, przeznaczenie,

⁶ O wzorcu gatunkowym wypowiedzi pisze w swoim artykule Anna Dunin Dudkowska: „Ucząc języka obcego, uczymy wypowiedzi będących realizacją różnych gatunków mowy, wymaganych na poszczególnych poziomach kompetencji językowej. Opis wszystkich aspektów opisu wzorca gatunkowego (strukturalnego, pragmatycznego, semantycznego oraz stylistycznego) może stanowić podstawę do efektywnego nauczania zarówno czynnej, jak i biernej znajomości poszczególnych odmian gatunkowych rodzimych użytkowników języka” (Dunin-Dudkowska 2018, s. 117).

⁷ Mam tu na myśli elementy, które nie są niezbędne do zrozumienia tekstu, ale tylko go precyzują, ozdabiają, dynamizują.

miejsce w przestrzeni, cechy przedmiotu (wielkość, kształt, kolor, materiał, dodatkowo ornament i stosunek do przedmiotu) i ocena przedmiotu. Przywołane elementy porządkujące to słownictwo określające położenie (przyimki: pod, nad, wzdłuż, za, na, przy); słownictwo dekoracyjne to czasowniki: ‚widnieje’, ‚znajduje się’, ‚błyszczycy’, ‚ukazuje się oczom’; elementy wstrzymujące to np.: ‚Wnętrze sprawia wrażenie...’, ‚Te kolory działają na mnie kojąco...’, ‚W pokoju tym unosi się zapach...’, ‚Lustro daje wrażenie głębi, wydaje mi się, że słyszę w nim odgłosy morza...’ (Ruszer 2011, s. 102), ‚Kapelusz ma rondo przypominające mosiężną misę bez wieczka, do której wysypuje się ziarenka kawy’ (Ruszer 2011, s. 96, za: O. Tokarczuk, *Prawiek i inne czasy*, Warszawa 1996).

W książce *Polski? Bardzo chętnie!* autorstwa Urszuli Dobesz i Małgorzaty Pasięki przedstawiono propozycję opisu obrazka, gdzie poleca się użycie określonych słów: rzeczowników, czasowników i przymiotników oraz podział zdjęcia na elementy ze szczególnym naciskiem na porządkujące określenia przestrzeni: ‚z boku’, ‚z lewej strony’, ‚w środku’, ‚z tyłu’, ‚w tle’ itp. oraz słownictwo dynamizujące: ‚wtę’, ‚nagle’, ‚nieoczekiwanie’, ‚w pewnej chwili’, ‚naraż’, ‚jak grom z jasnego nieba’, ‚zniecka’, ‚błyskawicznie’ i in. (Dobesz, Pasięka 2007).

W publikacji *Z polskim na ty* Ewy Lipińskiej z 2006 roku opisowi jest poświęcony rozdział dziesiąty (określenia przestrzeni: po prawej stronie, po lewej stronie, w głębi, nad, między, przy, na, oraz cechy/trybuty: ‚kwadratowy’, ‚trójkątny’ itp. (Lipińska 2006, s. 231). Ponadto opis miejsca i przestrzeni autorka prezentuje na podstawie materiałów niespreparowanych.

Z kolei w podręczniku rozwijającym sprawność pisania, a przeznaczonym dla poziomów B1+/B2, pt. *Pisać jak z nut* autorstwa Ewy Lipińskiej i Elżbiety Grażyny Dąbskiej (2016) zamieszczono ćwiczenia kształtujące umiejętność tworzenia opisu osoby, miejsca (też wnętrza), krajobrazu, sytuacji oraz przedmiotu. W każdym tak zatytułowanym rozdziale znajduje się tabelka, która przybliży samą formę, bez definicji. Opis, co podkreślają autorki, powinien być przede wszystkim szczegółowy, i powinien zawierać:

1. Nazwę przedmiotu, jego przeznaczenie i miejsce, gdzie się znajduje.
2. Cechy przedmiotu:
 - a) wielkość; b) kształt; c) kolor; d) materiał, z którego został wykonany; e) części składowe.
3. Stosunek emocjonalny autora opisu do przedmiotu.

(Dąbska, Lipińska 2016)

Autorki skupiają się na rozwijaniu bogactwa leksykalnego odpowiadającego za poszczególne punkty. Korzystają również z bardzo bogatego materiału tekstowego (spreparowanego i oryginalnego), opracowanego zarówno w formie czytanek, jak i odsłuchów.

W powyższych publikacjach mamy też do czynienia z ćwiczeniami dotyczącymi poszczególnych form, a pomagającymi usprawnić realizację tekstu. Poja-

wiają się w dużej mierze wyznaczniki struktury wypowiedzi, elementy charakterystycznej składni i leksyki.

Anna Dunin-Dutkowska zgadza się z takim podejściem i podkreśla, że „ważne jest pokazanie pragmatyki gatunku, zależnej od potrzeb kulturowych danego społeczeństwa oraz jego językowego obrazu świata i systemu aksjologicznego” (Dunin-Dutkowska 2018). Dlatego proponuję omówić dane zagadnienie na tekście literackim.

Wyjątkowo w centrum mojego zainteresowania znalazł się tekst autora obcego. Biorąc na warsztat *Paryż XX wieku* Juliusa Verne'a, kierowałam się pobudkami dość niewyszukanymi: niezwykle ciekawa jest geneza książki, jej perypetie po recenzji, sama historia i uprawiana przez pisarza futurologia. Mając wciąż na uwadze wskazówki i kategorie wyłuszczone przez Sławińskiego, pozycja ta wydała mi się doskonałym materiałem egzemplifikującym, choć nie rodzimym, przydatnym w kształceniu kompetencji tekstotwórczej na poziomie B2. W tekście tym bowiem mamy do czynienia z jednej strony z niebywałą precyzją opisu rzeczywistości w przedmiocie: odkrycia, wynalazki, rozwój techniki, inżynieria; z bogactwem synonimów, które rządzą tekstem, szczegółowymi określeniami i wnikliwością obserwacji, a z drugiej strony z kategoriami gramatycznymi z poziomu B2 konstytuującymi tekst (imiesłowy, rzeczowniki odprzymiotnikowe i nazwy czynności, zdania wielokrotnie złożone, przykłady transformacji składniowych, bogactwo zawartych środków stylistycznych: epitetów, porównań, złożań i in.). Tekst posłużyć może zatem jako materiał z początku adekwatny do kształcenia umiejętności tworzenia opisu techniką kontrolowaną (wypełnianie luk, transformacje, dopisywanie synonimów), a także jako przykład będący podstawą do tworzenia tekstu oryginalnego (pisanie wolne). Zaznajomienie uczących z tego typu fragmentem przykładowym zmotywuje do tworzenia samodzielnych opisów.

Tekst omówiłam na autorskich zajęciach fakultatywnych „Czytać – rozumieć – być. Tekst literacki na zajęciach języka polskiego jako obcego”, przeznaczonych dla cudzoziemskiego odbiorcy, a przeprowadzonych w roku akademickim 2020/2021 na WFPiK UAM w Poznaniu. Sam projekt spotkał się z olbrzymim zainteresowaniem. W grupie znaleźli się zarówno studenci kierunku Filologia Polska jako Obca, jak i odbiorcy różnego rodzaju programów opartych na wymianie międzyuczelnianej i naukowej. Grupa mogła być pokaźna, ponieważ spotkania odbywały się on-line. Zajęcia podzielone były na dwie części: na początku zapoznawano się z sylwetką autora i jego działalnością (elementy wykładu), następnie poddawano lekturze odpowiednio przygotowany fragment utworu i weryfikowano rozumienie tekstu za pomocą ćwiczeń. Jednym z tekstów omawianych na tych zajęciach (i jedynym obcego autora) był *Paryż XX wieku* Juliusa Verne'a.

2. TEKST LITERACKI W KSZTAŁCENIU UMIEJĘTNOŚCI PISANIA

Fabuła, jak nietrudno się domyślić, znacząco wybiega w przyszłość i opowiada o roku 1960, kiedy to system oświatowy całej Francji został przejęty przez Powszechne Towarzystwo Kształceniowo-Kredytowe. Instytucja ta funduje odpowiednie nagrody i stypendia dla najlepszych. Jednym z wyróżnionych staje się Michel Jerome Dufrenoy, studiujący nauki humanistyczne, niezbyt cenione (co nam to przypomina!) w ówczesnym świecie. Otrzymuje on nagrodę za wiersze łacińskie. Życie jednak i rodzina, pod której skrzydła trafia, zmuszają młodego wierszokletę do porzucenia artystycznych zapędów i podjęcia pracy w firmie (praktycznej i pożytecznej – gdyż taka się tylko liczy). Książka opowiada o rozterkach humanistycznej duszy w stechnicyzowanym XX wieku.

Verne napisał powieść prawdopodobnie w roku 1863, choć data pozostaje sporna albo co najmniej niedokładna. Znalaziono ją w sejfie syna pisarza, Michała Verne'a, który uważano za pustego, dopiero w 1986 roku, choć niewątpliwie wiadano o jej istnieniu już w 1905 roku (tytuł do spisu dołączył syn pisarza); potem wzmianki pojawiły się też w roku 1935, ale powieści nie było. Potwierdził jej istnienie dopiero odnaleziony w 1986 roku list wydawcy Verne'a, Hetzla, w którym ten kategorycznie odmawia wydrukowania powieści z wielu powodów, np. nie uznawał on neologizmów Verne'a, nudy, przeładowania, braku smaku (dopisek na marginesie: „Pan jest stuknięty!”), ale przede wszystkim dlatego, że nie wierzył, że futurystyczna fabuła ma przyszłość („nikt dzisiaj nie uwierzy pańskim prorocstwom!” i „nikt się tym nie zainteresuje”). A warto przecież podkreślić, że to niedocenione preludium do całej późniejszej twórczości Verne'a. Wydawca poleca autorowi, by wrócił do tekstu za jakieś 20 lat. Powieść zatem pozostała w szufladzie aż do 1994 roku, choć nam teraz, z perspektywy czasu, trudno to pojąć. „Znamy bowiem Paryż XX wieku i porównanie rzeczywistości z niezwykłą intuicją Verne'a nie może nas nie zadziwiać w najwyższym stopniu”⁸ (Verne 1997). Ponadto trudno się nie zgodzić, że „«Paryż XX wieku», powieść fantastyczno-naukowa w najpełniejszym znaczeniu tego terminu, jest zarazem rodzajem katalogu przedmiotowego własnej epoki, pełnego bezcennych informacji na temat XIX wieku” (z przedmowy Veronique Bediny).

Biorąc pod uwagę powyższą intrygującą historię krążenia powieści, perypetie i skandal związany z jej (nie)wydaniem, wybiegającą w przyszłość fabułę oraz futurystyczną treść, postanowiłam włączyć ją w cykl zajęć jako ciekawy materiał pomagający wprowadzić formę opisu do kształcenia językowego adeptów języka

⁸ Wszystkie informacje na temat powieści i cytaty pochodzą ze wstępu i przedmowy do książki: Jules Verne, *Paryż w XX wieku*, przeł. Hanna Karpińska, PIW, Warszawa 1997. Przedmowa i opracowanie tekstu Piero Gondolo Della Riva.

obcego na poziomie B2. Ponadto powieść, jako że traktuje o nowoczesnych zmianach w transporcie i budownictwie, może być intrygującym uzupełnieniem zajęć o wynalazkach w szczególności o przyszłości (również ekologicznej) w ogóle.

A oto fragment, który stał się obiektem działań glottodydaktycznych:

„Cztery koncentryczne kręgi kolei żelaznej tworzyły zatem sieć miejską (...)

Kolej ta powstała w roku 1913 (...)

System (...) łączył, jak się wydaje, wszystkie zalety prędkości, prostoty, komfortu, dzięki czemu już od pięćdziesięciu lat stołeczna kolej żelazna funkcjonowała ku ogólnemu zadowoleniu.

System ten składał się z dwu oddzielnych linii, obsługujących przeciwległe kierunki; stąd wykluczone były jakiegokolwiek kolizje.

Każda z tych linii zbudowana była na osi bulwarów, w odległości pięciu metrów od domów, nad zewnętrznym krawężnikiem chodników; podtrzymywały je eleganckie kolumny z galwanizowanego brązu, połączone między sobą ażurowymi zbrojeniami; w pewnych odstępach ciężar dźwigany przez kolumny przenoszony był na sąsiednie domy za pośrednictwem poprzecznych arkad.

Długie wiadukty, po których biegły szyny, tworzyły zakrytą galerię, chroniącą przechodniów przed deszczem i upałem. Asfaltowa jezdnia pozostawiona była pojazdom. W miejscu przecięcia linii kolejowej z ważnymi ulicami wybudowano eleganckie mosty, a dzięki wyniesieniu nad poziom ulicy kolej nie zakłócała miejskiego ruchu.

Rolę budynków stacyjnych pełniły przystosowane w tym celu kamienice; podwójnie zakręcone schody prowadziły z chodnika do poczekalni, połączonej z wiaduktem szeroką kładką. (...)

Wiadukt, opierający się wyłącznie na zwykłych kolumnach, niewątpliwie nie byłyby w stanie udźwignąć dawnych środków lokomocji, wymagających niezwykle ciężkich lokomotyw; dzięki jednak zastosowaniu nowego typu napędu pociągi znacznie straciły na wadze; kursowały one w odstępach dziesięciominutowych, mieszcząc w swych szybkich i wygodnych wagonach po tysiąc pasażerów.

Mieszkańcy pobliskich domów nie mieli powodu uskarżać się na nadmiar pary wodnej czy na spaliny z tego prostego powodu, że pociągi kursowały bez lokomotyw. Poruszały się one dzięki sprężonemu powietrzu, wykorzystanemu zgodnie z systemem Williama, gorąco zalecanemu przez Jobarda, słynnego belgijskiego inżyniera z połowy dziewiętnastego wieku.

Między szynami kolei przebiegała rura trakcyjna o średnicy dwudziestu centymetrów i ściankach grubości dwóch milimetrów; poruszała się w niej okrągła płyta z miękkiej stali, wprawiana w ruch przez sprężone powietrze, dostarczane przez Spółkę Paryskich Katakumb. Płyta, poruszając się z wielką prędkością, jak pocisk w armacie, wprawiała w ruch pierwszy wagon pociągu. A jak wagon ten był połączony z płytą, znajdującą się wewnątrz hermetycznie zamkniętej rury? Działała tu siła elektromagnetyczna.

Między kołami pierwszego wagonu znajdowały się mianowicie dwa magnesy, umieszczone tak, aby znajdując się w bezpośrednim sąsiedztwie rury, z jej prawej i lewej strony, nie dotykały jej jednak. Poprzez ścianki rury magnesy te oddziaływały na płytę⁹, poruszającą się wewnątrz rury. Dzięki temu ślizgając się w rurze pod wpływem sprężonego powietrza pociągała ona a sobą pociąg.

Kiedy dojeżdżał on do przystanku, funkcjonariusz kolejowy uruchamiał specjalny zawór, umożliwiający ujście sprężonego powietrza. Płyta przestawała się wtedy poruszać.

⁹ Siła przyciągania magnesu elektrycznego, mogącego w bezpośrednim kontakcie unieść masę 1000 kg, wynosi przy odległości 5 milimetrów 100 kg.

Po ponownym przestawieniu zaworu powietrze znów się sprężało i pociąg z wielką prędkością ruszał naprzód.

System był niesłychanie prosty i łatwy w eksploatacji, nie produkował spalin ani pary, wykluczał możliwość kolizji, umożliwiał szybkie remonty i wydawało się, że funkcjonuje on już od niepamiętnych czasów”.

W pracy z powyższym tekstem zaplanowałam różnorodne ćwiczenia aktywizujące, które pomagają w kształtowaniu umiejętności tworzenia opisu. Przyswieceła temu zasada gniazdowania tematycznego, swoistego kotwiczenia tematycznego¹⁰. Bazą do ćwiczeń stały się trzy komponenty: planowanie, formułowanie oraz przeredagowanie, „w ramach których piszący dokonuje operacji mentalnych, takich jak aktywacji wiedzy na dany temat, przełożenia myśli na formę językową, monitorowania postępów i wielu innych” (Jochimczyk 2016)¹¹. I choć jest to dość dużo operacji, które niewątpliwie powodują spadek twórczej motywacji, to jest nadzieja na łagodne pokonanie męczących i nużących trudności. Tę nadzieję daje intrygujący tekst wyjściowy z odpowiednio dostosowanymi ćwiczeniami.

ANEKS

PRZYKŁADY WYKORZYSTANIA TEKSTU W KSZTAŁCENIU UMIEJĘTNOŚCI TWORZENIA OPISU

I OPIS MIEJSCA

1. Podpisz obrazki¹²:

- a) jezdnia, pojazd, przechodzień, galeria, most
- b) obwodnica, bulwar, krawężnik, kolumna, zbrojenie, arkady

2. Stwórz rysunek do poniższych wskazówek Verne’a.

Każda z tych linii zbudowana była na osi bulwarów, w odległości pięciu metrów od domów, nad zewnętrznym krawężnikiem chodników; podtrzymywały je eleganckie kolumny z galwanizowanego brązu, połączone między sobą ażurowymi

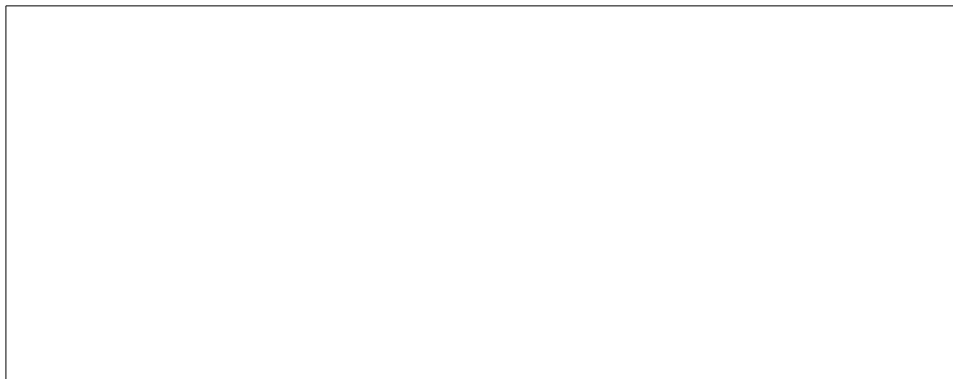
¹⁰ O gniazdowaniu tematycznym i kotwiczeniu tematycznym mówiła w wystąpieniu pt. „Semantyczny wymiar słowotwórstwa w glottodydaktyce” prof. Anna Seretny (tekst umieszczony w niniejszym tomie).

¹¹ Przypis: Aktywizujące ćwiczenia językowe opisuje także Dorota Kondrat w artykule „Jak twórczo wykorzystać czytanie”. Autorka daje kilka propozycji, jak kreatywnie czytać tekst: m.in. proponuje tworzenie wizualizacji, kończenie rozpoczętych zdań, sterowane skracanie tekstu, wyrzucanie i dopisywanie słów itp.

¹² Zadania przykładowe nie zawierają elementów graficznych. Wyboru zdjęć dokona nauczyciel/lektor realizujący materiał na zajęciach.

zbrojeniami; w pewnych odstępach ciężar dźwigany przez kolumny przenoszony był na sąsiednie domy za pośrednictwem poprzecznych arkad.

Długie wiadukty, po których biegły szyny, tworzyły zakrytą galerię, chroniącą przechodniów przed deszczem i upałem. Asfaltowa jezdnia pozostawiona była pojazdom. W miejscu przecięcia linii kolejowej z ważnymi ulicami wybudowano eleganckie mosty, a dzięki wyniesieniu nad poziom ulicy kolej nie zakłócała miejscowego ruchu.

3. Skróć poniższy fragment zostawiając tylko niezbędne, twoim zdaniem, słowa.

Rolę budynków stacyjnych pełniły przystosowane w tym celu kamienice; podwójnie zakręcone schody prowadziły z chodnika do poczekalni, połączonej z wiaduktem szeroką kładką.

.....

.....

.....

.....

.....

II OGÓLNY OPIS PRZEDMIOTU – JEGO FUNKCJE

1. Odpowiedz na poniższe pytania:

a) O jakiej maszynie mówi fragment?

.....

.....

.....

b) Czy znasz podobny środek transportu? Co to może współcześnie być?

.....

.....

.....

2. Wymień wszystkie przymiotniki określające w poniższym fragmencie nowoczesny skład.

SKŁAD = POCIĄG

Wiadukt, opierający się wyłącznie na zwykłych kolumnach, niewątpliwie nie byłoby w stanie udźwignąć dawnych środków lokomocji, wymagających niezwykle ciężkich lokomotyw; dzięki jednak zastosowaniu nowego typu napędu pociągi znacznie straciły na wadze; kursowały one w odstępach dziesięciominutowych, mieszcząc w swych szybkich i wygodnych wagonach po tysiąc pasażerów.

Mieszkańcy pobliskich domów nie mieli powodu uskarżać się na nadmiar pary wodnej czy na spaliny z tego prostego powodu, że pociągi kursowały bez lokomotyw. Poruszały się one dzięki sprężonemu powietrzu, wykorzystanemu zgodnie z systemem Williama, gorąco zalecanemu przez Jobarda, słynnego belgijskiego inżyniera z połowy dziewiętnastego wieku. (...)

System był niesłychanie prosty i łatwy w eksploatacji, nie produkował spalin ani pary, wykluczał możliwość kolizji, umożliwiał szybkie remonty i wydawało się, że funkcjonuje on już od niepamiętnych czasów.

.....

(szybki / wygodny / prosty i łatwy)

3. Do podanych fragmentów z tekstu dopasuj odpowiednie przymiotniki:

lekki / nowoczesny / szybki / systematyczny / konsekwentny / częsty / rytmiczny / równy, planowy/ pojemny / przestronny / nieekologiczny/ nieskomplikowany / bezkolizyjny / błyskawiczny

Przykład: *wykluczać możliwość wypadku – bezkolizyjny*

tracić na wadze

napęd nowego typu

kursować w odstępach kilkuminutowych

mieścić dużą ilość

uskarżać się na spaliny, produkować spaliny

prosty i łatwy w eksploatacji

umożliwiać szybkie remonty

(Odpowiedzi: tracić na wadze – lekki / nowego typu napęd – nowoczesny / kursować w odstępach kilkuminutowych – szybki, systematyczny, konsekwentny, częsty, rytmiczny, równy, planowy / mieścić dużą ilość – pojemny, przestronny, / uskarżać się na spaliny, / produkować spaliny – nieekologiczny / prosty i łatwy w eksploatacji – nieskomplikowany w użyciu / wykluczać możliwość wypadku – bezkolizyjny / umożliwiać szybkie remonty – błyskawiczny serwis)

III SZCZEGÓŁOWY OPIS PRZEDMIOTU

Między szynami kolei przebiegała rura trakcyjna o średnicy dwudziestu centymetrów i ściankach grubości dwóch milimetrów; poruszała się w niej okrągła płyta z miękkiej stali, wprawiana w ruch przez sprężone powietrze, dostarczane przez Spółkę Paryskich Katakumb. Płyta, poruszając się z wielką prędkością, jak pocisk w armacie, wprawiała w ruch pierwszy wagon pociągu. A jak wagon ten był połączony z płytą, znajdującą się wewnątrz hermetycznie zamkniętej rury? Działała tu siła elektromagnetyczna.

Między kołami pierwszego wagonu znajdowały się mianowicie dwa magnesy, umieszczone tak, aby znajdując się w bezpośrednim sąsiedztwie rury, z jej prawej i lewej strony, nie dotykały jej jednak. Poprzez ścianki rury magnesy te oddziaływały na płytę¹³, poruszającą się wewnątrz rury. Dzięki temu ślizgając się w rurze pod wpływem sprężonego powietrza pociągała ona a sobą pociąg.

1.

a) Najpierw wybierz z tekstu rzeczowniki określające przedmiot

Przykład: *rura*

.....

b) następnie dopasuj obrazki do słów:

szyna / rura / ścianka / płyta / pocisk / stal / magnes

PORÓWNANIE: JAK POCISK W ARMACIE

2.

a) Najpierw wybierz z tekstu przymiotniki:

Przykład: *gruby*

.....

b) następnie dopasuj obrazki do słów:

gruby / okrągły / miękki / sprężony

3.

a) Najpierw wybierz z tekstu czasowniki

Przykład: *przebiegać*

.....

b) następnie pogrupuj poniższe czasowniki według wzoru:

¹³ Siła przyciągania magnesu elektrycznego, mogącego w bezpośrednim kontakcie unieść masę 1000 kg, wynosi przy odległości 5 milimetrów 100 kg.

przebiegać / poruszać / wprowadzić w ruch / być w miejscu (w czymś) / znajdować się / umieścić / z prawej i lewej strony / sąsiadować (być w bezpośrednim sąsiedztwie) / dotykać / połączyć / oddziaływać / być wewnątrz / być na zewnątrz

RUCH	LOKALIZACJA	DZIAŁANIE/WPŁYW
przebiegać	być w miejscu (w czymś)	dotykać

(Odpowiedź: RUCH: przebiegać / poruszać / wprowadzić w ruch / LOKALIZACJA: być w miejscu (w czymś) / znajdować się / umieścić / z prawej i lewej strony / sąsiadować (być w bezpośrednim sąsiedztwie) / być wewnątrz / być na zewnątrz / DZIAŁANIE: dotykać / połączyć / oddziaływać / też: wprowadzić w ruch)

IV PROPOZYCJA ZADAŃ GRAMATYCZNYCH

1. Zmień formy strony biernej na stronę czynną.

Przykład: *Płyta była wprowadzana w ruch przez sprzężone powietrze. Sprzężone powietrze wprowadzało w ruch płytę.*

a) Powietrze było dostarczane przez Spółkę Paryskich Katakumb.

.....

b) Pociąg był wprowadzany w ruch przez płytę, która poruszała się bardzo szybko.

.....

c) Między kołami pierwszego wagonu zostały przez konstruktorów umieszczone dwa magnesy.

.....

2. Połącz zdania odpowiednim spójnikiem.

3. Połącz zdania odpowiednim przyimkiem.

4. Od podanych czasowników utwórz odpowiednie imiesłowowe albo przysłówkowe).

*Płyta była **wprowadzana** (wprowadzić) w ruch przez sprzężone powietrze, (dostarczać) przez Spółkę Paryskich Katakumb. Płyta, (poruszać się) z wielką prędkością, jak pocisk w armacie, wprowadzała w ruch pierwszy wagon pociągu. A jak wagon ten był połączony (połączyć) z płytą, (znajdować się) wewnątrz hermetycznie zamkniętej rury? Działała tu siła elektromagnetyczna.*

Między kołami pierwszego wagonu znajdowały się mianowicie dwa magnesy, (umieścić) tak, aby (znajdować się)

w bezpośrednim sąsiedztwie rury, z jej prawej i lewej strony, nie dotykały jej jednak. Poprzez ścianki rury magnesy te oddziaływały na płytę¹⁴, (poruszać się) wewnątrz rury. Dzięki temu (ślizgać się) w rurze pod wpływem sprężonego powietrza, pociągała ona za sobą pociąg.

V DODATKOWE ZADANIA TEMATYCZNE, TWORZĄCE JEDNOSTKĘ LEKCYJNĄ

WYNAŁAZKI

Przykładowe polecenia:

1. Połącz datę powstania z przedmiotem/wynalazkiem.

2. Podpisz obrazki odpowiednim słowem.

kalkulator / wycieraczki / lampa naftowa / tory / świetlówka / kamera filmowa

3. Po wysłuchaniu biografów twórców połącz opis twórcy z obrazkiem przedmiotu, który wynalazł albo do którego wynalezienia się przyczynił:

Obrazki: kalkulator / wycieraczki / lampa naftowa / tory / świetlówka / kamera filmowa

Twórcy (lektor czyta biografy): Józef Hofman, Stefan Pieńkowski, Kazimierz Pruszyński, Władysław Tryliński, Jan Łukasiewicz, Ignacy Łukasiewicz

BIBLIOGRAFIA

- Bajor E., Madej E., 2006, *Wśród Ludzi i ich spraw. Język polski dla cudzoziemców*, Łódź.
- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, Companion volume, 2020, <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (dostęp: 23.07.2021).
- Dakowska M., 2001, *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, Warszawa.
- Dąbska E.G., Lipińska E., 2016, *Pisać jak z nut. Podręcznik rozwijający sprawność pisania*, Kraków.
- Dobesz U., Pasięka M., 2007, *Polski? Bardzo chętnie!*, Wrocław.
- Dunin-Dudkowska A., 2018, *Wokół aktów i gatunków mowy*, „Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 25, s. 111–122, <https://doi.org/10.18778/0860-6587.25.10>
- Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, 2003, Warszawa.
- Guzy A., Niesporek-Szamburska B., 2013, *Uczniowskie zmagania ze słowem. O pisaniu dłuższej formy wypowiedzi na różnych poziomach nauczania*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia at Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Partinentia”, t. 4, nr 140, s. 45–63.

¹⁴ Siła przyciągania magnesu elektrycznego, mogącego w bezpośrednim kontakcie unieść masę 1000 kg, wynosi przy odległości 5 milimetrów 100 kg.

- Hamon P., 1983, *Czym jest opis?*, „Pamiętnik literacki”, t. 74, nr 1, s. 195–220.
- Jochimczyk M., 2016, *Kształcenie sprawności pisania w wybranych podręcznikach do nauki języka niemieckiego*, „Języki Obce w Szkole”, nr 2, <http://jows.pl/artykuly/ksztalcenie-sprawnosci-pisania-w-wybranych-podrecznikach-do-nauki-jezyka-niemieckiego> (dostęp: 30.07.2021).
- Kłakówna J., 1993, *Sztuka pisania. Ćwiczenia redakcyjne dla klas IV–VI. Metodyczny podręcznik nauczyciela*, Kraków.
- Komorowska H., 1993, *Podstawy metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa.
- Kondrat D., 2018, *Jak twórczo wykorzystać czytanie*, „Języki Obce w Szkole”, nr 2. <http://jows.pl/artykuly/jak-tworczo-wykorzystac-czytanie> (dostęp: 30.07.2021).
- Lipińska E., 2006, *Z polskim na ty*, Kraków.
- Lipińska E., 2016, *Pisanie – sprawność niezbędna w kształceniu językowym*, „Języki Obce w Szkole”, nr 2, <http://jows.pl/artykuly/pisanie-%E2%80%93-sprawnosci-niezbędna-w-ksztalceniu-jezykowym> (dostęp: 30.07.2021).
- Markiewicz H., 1995, *Teorie powieści za granicą. Od początków do schyłku XX wieku*, Warszawa. *Podstawa programowa. Język polski*, <https://podstawaprogramowa.pl/szkola-podstawowa-iv-viii/jezyk-polski> (dostęp: 29.02.2020).
- Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*, 2011, W. Miodunka (red.), Kraków.
- Ruszer A., 2011, *Oswoić tekst. Podręcznik kompozycji i redakcji tekstów użytkowych dla poziomów B2 i C1*, Kraków.
- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Sławiński J., 1981, *O opisie*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja”, t. 55, nr 1, s. 119–138.
- Verne J., 1997, *Paryż w XX wieku*, Warszawa.
- Źródła elektroniczne:
<https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/opis.html> (dostęp: 08.05.2021).
<https://sjp.pwn.pl/sjp/opis;2495602> (dostęp: 08.05.2021).

Monika Valkova Maciejewska

VERNE'S GATES OF THE FUTURE. DEVELOPING THE ABILITY TO DESCRIBE AN OBJECT

Keywords: Polish for foreigners, description, teaching of writing skills

Summary. The general aim of the article is to describe a method of teaching textual competence to foreigners learning Polish, while the specific aim is to present a strategy of creating one of the forms of written expression, i.e., description, with the example of the literary text *Paris of the 20th Century* by Jules Verne. The study consists of three parts: the first one deals with the theory of the structure of description, the second one places this form of expression in the space of teaching Polish a foreign language, while the third, an annex with a proposal of exercises, presents concrete ways of shaping the ability to describe reality among students on a course in Polish as a foreign language.